

Гіперреалізм струшеної свідомості Hyperrealism Of Shaken Consciousness

ОЛЬГА ПЕТРОВА

Доктор філософії, професор,
професор кафедри культурології факультету гуманітарних наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
om_petrova@ukr.net

OLGA PETROVA

Doctor of philosophy, professor,
Professor of the Department of Cultural Studies, Faculty of Humanities,
National University of Kyiv-Mohyla Academy
<https://orcid.org/0000-0002-5573-4648>

Анотація. У статті проаналізовано трансформацію художньої свідомості більшості українських мистців в умовах путінської війни в Україні. Простежено, як варварство орків породило психологічний та творчий опір у мистецькому середовищі. Проаналізовано логіку в гротескно-знижувальній серії творів В. Кравця. Показано метод роботи художника з широким застосуванням змістовних метафор. Як критик жорстокості та варварства ворожої армії автор малюнків тілесно-низову сферу робить узагальнюючим образом «всеросійського тіла». Персонажі серії — монстри, їхні образи, по суті, — екскременти. Таким знижуючим є цей гротескний реалізм — гіперреалізм. Образне перекодування в малюнках В. Кравця доєднує його метод до концепції «трагічного карнавалу» німецького експресіонізму 1930–1950-х. Іронія та сарказм на межі жахливого унаочнюють актуальність серії малюнків, зображують буття на хисткому кордоні «життя — смерть». Сміх у творах художника змінює плюс на мінус.

Ключові слова: гіперреалізм, Віталій Кравець, потворне, метафоризм, тілесно-низова сфера «всеросійського тіла», сарказм, сміховий абсурдизм, трагічний карнавал, компенсаторна функція сміху.

Смішно, відтак не страшно.

Михайло БАХТІН

Війна путінської Росії проти України, її жахи, страхи, тривоги та небезпеки перевтілили грайливо-іронічне сміхачтво та навіть критичну репрезентацію сміху в мистецтві українських художників на трагічний сарказм. До 2022 року навіть в екстремальних творах з програми «Жлобарту» — у О. Манна, Н. Мурашкіної, С. Коляди, А. Єрмоленка — було більше «жлобо-рагулізму», ніж його критики.

Психологічний та моральний стрес, в якому на довгі місяці опинився український соціум, струсив свідомість всіх та кожного не лише в Україні, але й в широкому світі.

Драматична зміна обставин життя з першими руйнуваннями у Києві, з нелюдським варварством у Бучі, Ірпені, Маріуполі, Херсоні, в концтаборі села

Оленівка та по всій Україні перебудувала й свідомість художників. Хтось завмер у шокованому заціпенінні, інші, навпаки, у гніві та через внутрішній опір катастрофі включилися до активної творчої роботи.

Протестне мистецтво з жорстким сарказмом, в тому числі й твори з гарячим сміховим градусом, український та зарубіжний глядач побачив вже через 100 днів війни. Першу роль у мистецькій опозиції війні відіграв політичний плакат з його непоштивим сміхом. В розтиражованому «Російський військовий корабель, йди на...» у свідомому низовому гуморі військові, а слідом за ними й художники-плакатисти проявили незламну силу духу, презирство до ворога та готовність перемагати ще й ще. Цей плакат, як й інші, активізували

свідомість та підтримували психологічно. Гумор і сміх на війні — Велика Сила.

Ті українські митці, яких війна розігнала по світах, у Польщі, Німеччині, в Іспанії, Ізраїлі та США у власних художніх ініціативах привертали увагу до України, виконуючи місію «культурного посольства». Набули надзвичайної актуальності «солдатські сюжети» у серіях полотен В. Сидоренка. Через 100 днів війни В. Шерешевський репрезентував широку антивоєнну виставку «Военний стан». О. Животков виконав цикл скульптурно-живописних рельєфів відповідної тематики.

У США з аналогічною програмою експонувалися українські мисткині К. Гнилицька, М. Куліковська, В. Трубіна, А. Звягінцева та інші. Гендерне спрямування їхніх творів — реакція на трагедію та загибель жінок у Бучі та по всій Україні. В авангарді антивоєнного опору бачимо О. Чепелик з її проектами «Українська Голгофа», «Живий музей нерозказаних історій (цикл «Другий архів») та фільмом «Лист з України».

У сміховій традиції, поряд зі знуцально-саркастичним військовим плакатом народився потужний проект Віталія Кравця «Анатомія Безхребетних» (станкова графіка, галерея «Дукат», Київ, куратор — О. Соснов). 25 аркушів (90x60) було зроблено в час активного опору українського війська проти навали росіян на Київ.

Антін Проненко — автор супроводжуючого виставку Кравця тексту — в пресрелізі занотував: «...єдиним “вікном в емоції” були проміжки часу від початку і до кінця повітряних тривог... Щоб якось сублімувати напруження від повітряних тривог, він починає працювати за їхнім графіком, проводячи сеанси від початку і до кінця». Так робилось це мужнє, дійсно актуальне мистецтво. Композиції не вигадувалися, вони з гнівом виплескувалися на папір як кров з відкритої рани. Бо душа і розум художника волали.

У свідомості В. Кравця відбулося активне переосмислення русистики, цінностей, з якими донедавна було пов'язане уявлення про російську культуру. Війна проти України показала всьому світу зовсім іншу Росію. Втім, імперська зверхність

щодо України там завжди існувала, але зараз набула агресивних, позакультурних, навіть дикунських форм. Тому не випадково у композиції Кравця «Дуелянт-реваншист» зображено гротескного персонажа з впізнаваним образом Пушкіна.

Путінська Росія (де народ «безмолвствує») показала у 2022 році звіриний оскал державності, зневагу до цивілізованого світу та будь-яких моральних засад, навіть до міжнародних законів у веденні війни. Хамство, безпринципна брехливість політиків, невігластво в армії, жорстокість гвалтівників у Бучі, в селах та містечках, тотальний розгул мародерів — все це перетворило обличчя армії на її сідницю. Ці антикритерії мотивували В. Кравця та породили в його графічній серії гротескні метафори з абсолютизацією низової зони людини-напівзвіра. Образи-гротески подано з накалом потужної гіперболізації. Всеросійське «тіло» путінської армії — суцільний кишківник з функцією звільнення від фекалій. В композиції «Лучник-кишківник» постать сплетено з кишок та органу каловиділення. В роботі «Палочка-рятівниця» бачимо монструозного персонажа з гіпертрофованим прутнем (виразний прообраз гвалтівника). В малюнку «Жива сила» зображено химерну істоту, що стріляє з кулемета та водночас випорожнюється.

Соціальна налаштованість автора композицій з їхнім публіцистичним акцентом підносить мистецтво Кравця до рівня гнівної суспільної сатири Оноре Дом'є — автора «Людської комедії». Щодо апології «абсолютного низу» (в творах всієї серії), то беззаперечним є звернення до концепції М. Бахтіна щодо карнавальної функції матеріально-тілесної сфери. Гротескний метафоризм автора «Анатомії Безхребетних» не є випадковим. Зниження всього піднесеного, пафосного взагалі є кінцевим результатом «гротескного реалізму» як напрямку у мистецтві. Гротески Кравця, його подвійна експозиція сміху як втілення антисвітв та антикультури зображують життя, яке опинилося під владою бузувірства та безумства. Бо сміх (за М. Бахтіним) є сутнісною формою правди про світ. А гротеск — тіло та втілення цієї правди [1].

Віталій Кравець.
Крокодил, 2022

Віталій Кравець.
Дуелянт-реваншист, 2022

Віталій Кравець.
Мото-баян, 2022

Віталій Кравець.
Какарда, 2022

У творі «Лебедине озеро» є іронічний натяк на російську частівку «...а также в области балета мы впереди планеты всей». Зображено приземкуватого персонажа з грубесним черевом, без голови та зі схрещеними крилами замість рук. В композиції «Труноносій-безхребетник» безголова постать підносить труну. З неї стирчить голова з озвірїлими виразом обличчя та зі зброєю на маківці. Дослідниця природи сміху М. Рюміна пише: «... гротескний образ нібито зависає між двома вимірами — між життям та смертю, між реальністю та ірреальністю. Це — нереальна реальність, тобто з'єднання непеєднаного» [2, с. 225].

В названих творах та в інших композиціях серії автор її унаочнив остаточну вичерпаність всього духовного в істоті, яку вже ані людиною, ані звіром назвати неможливо. Персонажі Кравця — монстри, де вся людина перетворилася на істоту-екскремент. Безумовно, раблезіанський сміх автора композицій був тою опорою, яка дала йому силу, зберігаючи гідність, протистояти злу в той спосіб, який є можливим для художника. Так, «Герніка» Пабло Пікассо у 1939 році набула сили опору у боротьбі з фашизмом.

В серії «Анатомія Безхребетних» автор відродив феномен «карнавального сміху» з його трагічним забарвленням й антилогією. В малюнках із надмірністю авторського перекодування,

гіперболізацією та з'єднанням, здавалося б, непеєднаних елементів у нову цілісність є близькість з філософією німецького експресіонізму в творах Еміля Нольде, Отто Дікса, Георга Гросса, Макса Бекманна, а в українському мистецтві — з творами Ф. Семана, Л. Загорної, Л. Рапорт, О. Павлова.

Гротескні образи Кравця жорстко прив'язані до актуальності. В них акумульовано час болю всієї України. Трагічна іронія та сміховий сарказм автора композицій набуває в цій ситуації якості «іронії історії» та «гри долі». Вони руйнують російський міф про непереборність путінщини. У роздумах митця про буття між життям та смертю сміх живе на прикордонні цих понять. На тонкій межі між гнівом та відразою сміх змінює плюс на мінус. Але сама природа сміху, як зазвичай, залишається невлвовимою.

Художники 1990-х — початку 2000-х, сміючись, бавились та довільно грались з «естетикою потворного» Це особливо стосувалось номадизму. Мистецтво Віталія Кравця бунтує проти потворного в житті, яке нам насильницьки нав'язано чужою силою. Гротескний реалізм автора малюнків, жорстке висміювання потворного виводять його мистецтво за межу виключно мистецького та роблять активною соціальною силою, що віддзеркалює реальність у цей трагічний час.

Література

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М.: Худож. лит., 1999. 543 с.
2. Рюмина М. Т. Эстетика смеха: Смех как виртуальная реальность. М.: Эдиториал УРСС, 2003. 320 с.

References

1. Bahtin M. M. Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kultura srednekovyia i Rennsansa. M.: Hudozh. lit., 1999. 543 s.
2. Rymina M. T. Estetika smeha: Smeh kak virtualnaya realnost. M.: Editorial URSS, 2003. 320 s.

Olga Petrova. Hyperrealism Of Shaken Consciousness

Abstract. The article analyzes the transformation of the artistic consciousness of the majority of Ukrainian artists in the conditions of Putin's war in Ukraine. It is traced how the barbarism of the orcs gave rise to psychological and creative resistance in the artistic environment. The logic in the grotesque-reductive series of works by V. Kravets is analyzed. The method of the artist's work with the wide use of meaningful metaphors is shown. As a critic of the brutality and barbarism of the enemy army, the author of the drawings makes the body-lower sphere a generalizing image of the "all-Russian body". It is shown that the characters of the series are monsters, their images are essentially excrement. This grotesque realism is so demeaning — hyperrealism, figurative recoding in the drawings of V. Kravets connects his method to the concept of the "tragic carnival" of German expressionism of the 1930s–1950s. Irony and sarcasm bordering on the terrible illustrate the relevance of a series of drawings, depicting existence on the shaky border between "life and death". Laughter in the artist's works changes from plus to minus.

Keywords: hyperrealism, Vitaly Kravets, ugly, metaphorism, bodily-lower sphere of the "all-Russian body", sarcasm, laughing absurdism, tragic carnival, compensatory function of laughter.